

GLAGOLJAŠKO PUČKO CRKVENO
PJEVANJE U ŠIBENSKOJ BISKUPIJI

P J E V A N A B A Š T I N A

J E Z E R A

ŽUPA GOSPE OD ZDRAVLJA - JEZERA

Nakladnik / Publisher:

Glavni i odgovorni urednik
Editor in chief:

Uredništvo serije "Glagoljaško pučko
crkveno pjevanje Šibenskoj biskupiji"
*Editorial Board of the Series "Glagolitic
Liturgical Folk Chant in the Diocese of Šibenik"*.

Urednici izdanja "Jezera"
Editors of the Issue "Jezera"

Autori tekstova / Authors of the Texts:

Transkripcija notnih zapisa
Author of the Music Transcriptions:

Fotografije / Photographs:

Grafičko oblikovanje / Graphic Design:

Prijevod / Translated by:

Glazbeni urednik CD-ova / CD Music Editor: mr.sc. Joško Ćaleta, dr. sc. Dragan Nimac

Producenti CD-ova / CD Producers:

Urednik DVD-a / DVD Editor

Mastering CD-ova:

Mastering DVD-a:

Tisak / Printed by:

ISBN 978-953-7528-04-1

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod
brojem 740255.

Sva prava pridržana.

Hrvatska kulturna udruga Pjevana baština

dr.sc. Dragan Nimac

dr.sc. Dragan Nimac, mr.sc. Joško Ćaleta,
Šime Radnić, Šime Strikoman, Neven Skroza

dr.sc. Dragan Nimac, Livio Marijan, mr.sc. Joško
Ćaleta, Šime Radnić, Nenad Milin, don Tuna
Jozić, Ivan Bračanov

Šimun Radnić, dr.sc. Dragan Nimac, Livio
Marijan, mr.sc. Vedrana Milin Čurin

mr.sc. Joško Ćaleta

Šime Strikoman, Arhiv Strikoman Film,
Nenad Milin, Arhiv Turističke zajednice Jezera,
Arhiv župe Gospe od Zdravlja u Jezerima

Igor Krstičević

Livio Marijan

Livio Marjan, Mladen Magdalenić (HRT)

dr. sc. Dragan Nimac

Vito Gospodnetić

Drago Ivanović

Grafika Markulin,

**GLAGOLJAŠKO PUČKO CRKVENO
PJEVANJE U ŠIBENSKOJ BISKUPIJI**

ŽUPA GOSPE OD ZDRAVLJA – JEZERA

**A HERITAGE OF CHANT
GLAGOLITIC LITURGICAL FOLK CHANT
IN THE DIOCESE OF SIBENIK**

PARISH OF „OUR LADY OF HEALTH“ – JEZERA

**U GODINI 250. OBLJETNICE
POSVETE ŽUPSKE CRKVE U JEZERIMA**

Hrvatska kulturna udruga Pjevana baština

Zagreb, 2010.

*Oracio pulcra et devota ad beatam virginem Mariam
O blažena, o prislavna, o presvitla svarhu vsih blaženih,
Bogom živim uzvišena, s vsimi božjimi dari urešena!
O prislavna prije vsega vika, Bogom živim zbrana,
O umiljena divo Marije!
Gospoje, ti si blaženih patrijarak ubrožan'je.
Gospoje, ti si blaženih prorokov proročastva ispunjen'je.
Gospoje, ti si an'jelsko pozdravljen'je.
Gospoje, ti si Boga živoga obsijan'je i okriplen'je.
Gospoje, ti si svetoga Duha osvećen'je i okriplen'je.
Gospoje, ti si sina božja mati i vsemu svitu saznan'je [i] proslavljen'je.
Gospoje, ti si vse vere krstjanske kripko udržan'je i okripljen'je.
Gospoje, ti si nevere karstjanske potartanje.
Gospoje, ti si vse moći Luciferove skušenje.
Gospoje, ti si vsega upada anjelskoga napljenje.
Gospoje, ti si blaženih vanjelist pravo naučenje.
Gospoje, ti si blaženih apostolov čisto i jisto skazanje.
Gospoje, ti si blaženih mučenikov moć i vse pokriplen'je i pomožen'je.
Gospoje, ti si blaženih ispovidnikov spašeno domišlen'je i vsako
zbrano nadahnutje.
Gospoje, ti si blaženih pustinnikov pića i vsako slatko nasićen'je.
Gospoje, ti si blaženih div i mučenic kruna i vse urešen'je.
Gospoje, ti si vsega dvora nebeskoga čast, slava i vse počten'je.*

(Šibenska molitva, XIV. stoljeće)

PJEVANA BAŠTINA

Multimedijalni komplet "Glagoljaško pučko crkveno pjevanje u župi Gospe od Zdravlja u Jezerima" peti je u nizu projekata hrvatske kulturne udruge „Pjevana baština“. Sadrži knjigu o povijesti i crkvenom pjevanju u Jezerima, dva nosača zvuka (CD – pučke crkvene liturgijske i paraliturgijske pjesme u Jezerima), te jedan nosač slike i zvuka (DVD – dokumentarni filmovi o mjestu i župi, procesiji na Veliki Petak i Uskrnsnoj Večernjoj u Jezerima).

Bogata duhovna i pjevana baština u šibenskoj biskupiji prikazana je na naslovnici koja resi sve naše dosadašnje projekte: klesani Jurjevi likovi sa šibenske prвostolnice na kamenoj pozadini, kip zaštitnika šibenske biskupije svetoga Mihovila, te znak HKU Pjevana baština. U tu cjelinu na naslovnici se utapa i motiv jezeranske župske crkve Gospe od Zdravlja, pokazujući istodobno posebnost župe Jezera.

Za pomoć u realizaciji ovog multimedija zahvaljujem HRT-u, etnomuzikologu Liviju Marijanu, župniku don Tuni Joziću, pjevačima i župljanim Jezera, osobito Nenadu Milinu i Ivanu Bračanovu, te Vedrani Milin Čurin i mojim neumornim suradnicima kao i svima onima koji su na bilo koji način doprinijeli da se ovaj projekt realizira.

Naš rad je svjedočanstvo našega vremena, naš odnos prema vjerskim, kulturnim i nacionalnim vrijednostima, ali ono je i zahvala svima onima koji su kroz stoljeća gajili i čuvali glagoljaško pučko crkveno pjevanje u Jezerima.

Multimedij „Jezera“ dio je projekta „Tradicijska kultura, globalizacija i lokalne prakse“ (voditeljica dr.sc Zorica Vitez, Institut za etnologiju i folkloristiku – Zagreb).

Nadamo se da će ovaj multimedij biti dostojni promicatelj kulturnog i vjerskog identiteta Jezerana.

Dragan Nimac

POVIJEST MJESTA I ŽUPE JEZERA

Šimun RADNIĆ

Jezera

Na jugoistočnoj strani otoka Murtera, u šibenskoj županiji, u zaljevu oblika potkove okruženu pitomim brežuljcima, smjestila su se Jezera. Mjesto je dobilo ime zahvaljujući kišnici koja se zaustavlja na dijelu nepropusnog tla te tako stvara velike lokve, jezera *Lokvu* i *Blato*. Ova dva jezera za vrijeme vrućih ljetnih mjeseci presuše i stvaraju zelene površine s endemskom vegetacijom. Od jezera Blato ostalo je vrlo malo, jer su duboke jame s vodom 1912. zatrpane zbog malarije.

Specifična fizionomija naselja izdvaja tri tipološki različita dijela. Oko 500 m od obale nalaze se dva starija oblika naseljenosti, *Selo* i *Košuluk*. Njihova zbijenost i udaljenost od obale svjedoče o stalnoj opasnosti od pljačkaša, koja je trajala sve do polovice 18. stoljeća. Najmlađi dio mjesta *More* proteže se uz obalu zaljeva. Gradnja tog dijela mjesta govori upravo o prestanku opasnosti i straha od spomenutih pljački. Na raskrižju gornjeg (*Selo* i *Košuluk*) i donjeg (*More*) dijela mjesta nekad se nalazio kameni križ iz 1740. godine sa zagonetnim natpisom L. D. E. M. Njega su na tom mjestu 1964. zamijenili spomenikom žrtvama 2. svjetskog rata. Prirodni položaj Jezera štiti mjesto od udara jačih vjetrova, pa je njegova uvala vrlo pogodna za pristanište i stanište brodova. Mjesto Jezera danas broji oko 1000 stanovnika.

Prvi pisani spomen Jezera datira iz 1298. kada Jezera pripadaju zajedničkoj župi Velikog Sela na otoku Murteru. Međutim, mjesto je dosta starije. Na poluotoku Murtarić u blizini današnjeg mjesta nalazimo tragove ilirskog naselja iz 11. stoljeća prije Krista. U uvali Podjasenovac u jednoj gomili nađena su 1938. godine dva groba ilirskog plemena Liburna. Takvih sličnih gomila u blizini mjesta ima dosta. Jedna od njih, koja se posebno ističe izgledom, je *Pudarica* – kamena gomila neobičnog oblika. Ime je dobila po pudarima, odnosno poljarima – čuvarima polja. Izgledom podsjeća na piramidu na koju se spiralno penje uskim nogostupom. Don Krsto Stošić u knjizi *Sela šibenskog kotara* smatra

Župa i crkve u Jezerima

Godine 1298., kako sam već spomenuo, Jezera pripadaju zajedničkoj župi Velikog sela. Tek iz 1602. godine datira prvi zapis o Jezerima kao samostalnoj župi, dok u župskom arhivu postoje župske matice, knjige računa i spisa pisanih glagoljicom i bosančicom.

Župna crkva Gospe od Zdravlja podignuta je lijepim tesanim kamenjem iz mjesnog kamenoloma. Kamenje se počelo vaditi 1720. pod nadzorom poduzetnika Jure Foretića iz Korčule. Godine 1722. crkva je bila pod krovom i blagoslovljena, a starija na istom mjestu porušena (Stošić 1941: 217). Crkvu su gradili mještani Jezera o svom vlastitom trošku. Crkva Gospe od Zdravlja izgrađena je u stilu mediteranskog baroka. Dimenzije su joj 30x20 m. Jednobrodna je s glavnom kapelom i dvije pomoćne kapele na istoku, te sakristijom i stubištem za ulaz na balkone prema sjeveru. Uz crkvu je na istočnoj strani zvonik visok 32 metra s kojeg se pruža prekrasan pogled na mjesto i okolicu. U crkvi su dva balkona, donji za orgulje, a gornji za pjevače. Orgulje su nabavljene 1772., ali su raskinute oko 1905. U glavnoj kapeli je veliki mramorni oltar sa skulpturama anđela i srebrnim pozlaćenim ba-reljeffom poprsja Marije s malim Isusom. Ostalih šest oltara u crkvi izrađeno je u drvenoj rezbariji i vjerojatno dobrom dijelom ostali od stare crkve, koja je prije ove stajala na istom mjestu. To su oltar sv. Ante Padovanskog, Gospe od Karmela, Pijeta (Gospe od sedam žalosti) sa svojim prekrasnim drvenim rezbarijama koja se smatra jednim od najljepših drvenih oltara u Dalmaciji, zatim oltar sv. Roka, Gospe od Luzarija (Ružarica) i oltar sv. Ivana Apostola sa sv. Mihovilom. Iza crkve je lijepo uređeno mjesno groblje.

U jezerskoj luci nalazi se crkvica sv. Ivana Trogirskog iz 17. stoljeća, dimenzija 9,5x6 metara. Danas je dijelom restaurirana. U unutrašnjosti crkve je kameni oltar i mali kip sv. Ivana Trogirskog te lijepi model crkve Gospe od Zdravlja izrađen u kamenu. Crkvica povremeno služi i kao izložbeni prostor likovnim umjetnicima.

Na križanju puteljaka u polju nalazi se crkvica sv. Roka iz 16. stoljeća, dimenzija 5,30x4,70 metara. Na drvenom oltaru bila je slika Gospe Loretske sa sv. Rokom i sv. Sebastijanom, koja je uništena 60-tih godina. Inače, sv. Roko je zaštitnik od kuge, koja je u prošlosti poharala

POVIJESNE CRTICE O GLAGOLJAŠKOM PUČKOM CRKVENOM PJEVANJU U ŽUPI JEZERA

Dr.sc. Dragan NIMAC

Današnji repertoar pučkog crkvenog pjevanja u Jezerima, o čemu nam svjedoči i ovaj multimedijalni komplet, ukazuje na postojanost duge tradicije jezerskog crkvenog pjevanja. Svjedočanstva i zapisi s otoka Murtera govore o višestoljetnom glagoljanju, tj. pjevanju na staroslavenskom jeziku hrvatske redakcije, pjevanju na arhaičnom hrvatskom jeziku - šćavetu, te o aktualnom pjevanju po pučki na živom hrvatskom jeziku. Važno je napomenuti da se prema novijim istraživanjima sva ova pjevanja uglavnom nazivaju zajedničkim imenom *glagoljaško pjevanje* (Bezić 1973:13; Kovačić 1996, 35-41).

Glagoljaško pjevanje zadržalo se u liturgijskoj praksi sve do II. Vatikanskog koncila. Ono je specifičan fenomen srednjovjekovne hrvatske glazbe obalnog područja, ali i njegova kopnenog zaleđa. Smatra se jednim od najstarijih glazbenih naslijeđa u Europi. Početak slobodnijeg razvoja hrvatskoga glagoljaštva drži se od 1248. godine kada papa Inocent IV. daje senjskom biskupu Filiju dozvolu slavljenja bogoslužja na slavenskom jeziku hrvatske redakcije. O glagoljaškom pjevanju u Dalmaciji istraživalo se i pisalo na području današnje splitsko-makarske i zadarske nadbiskupije. Puno su skromnija istraživanja glagoljaškog pjevanja na području šibenske biskupije, kojoj pripada i župa Jezera. Današnja uporaba glagoljaškog pučkog crkvenog pjevanja u bogoslužju u 20-tak župa šibenske biskupije, svjedoči da dotična biskupija ima vrlo bogatu pjevanu baštinu.

S otoka Murtera postoji zapis iz 15. st. u kojem piše da "Stjepan Stojić, župnik Murtera, u svojoj oporuci, pisanoj 20.11.1481., ostavlja Pavlu, svom isповједniku, jedan glagoljski misal i neku manju knjigu zvanu 'communa'. Popu Luki, upravitelju crkve u Ivinju, ostavlja svoj glagoljski psalterij te crkvi sv. Marije svoj glagol.i brevijar" (Stošić 232).

U izvješću šibenskog biskupa Vinka Bassa *ad limina* iz 1592. među

ostalim piše da je biskupija, zbog turske najezde, stiješnjena uz morsku obalu, te da se ondje nalazi četrnaest župa kojima upravljaju kapelani, među kojima mnogi ilirskog jezika, tzv. glagoljaši, „koji nemaju nikakvih knjiga osim brevijara, misala i obrednika na tom jeziku. Na narodnom jeziku čitaju mise, recitiraju oficij i opslužuju sakramente, zbog čega su neuki“ (Lukinović 2001:256). U navedene župe nalazile su se i župe na otoku Murteru. O glagoljanju u župama šibenske biskupije ukazuju nam i spisi nekoliko biskupijskih sinoda iz prve polovice 18. stoljeća na kojima su doneseni i propisi o slavljenju bogoslužja po župama na crkvenoslavenskom jeziku (Lukinović 2001:276-277).

O glagoljanju u Jezerima svjedoče nam spisi i oporuke od 17. stoljeća pa nadalje, poput *Matrikula b.ne Gospe v Jezera* od 21.01.1629., ili pak iz 19. st. dvije župske knjige pisane glagoljicom. Osim toga župnik Ivan Parožić koji se spominje u župi Jezera 1603. godine bio je glagoljaš koji nije ni poznavao latinski (Starina, knj. 33, 553), dok su svećenici popovi, porijeklom iz Jezera, bili sve do prve polovice 19. st. "samo glagoljaši" (Stošić 1941:217).

U izvješću Ivana Paštrića o glagoljaškim župama i svećenicima glagoljašima u Istri, Hrvatskoj i Dalmaciji iz 1688.-1700., za šibensku se biskupiju navodi 9 župa u kojima se bogoslužje slavilo na hrvatskom staroslavenskom jeziku, među kojima su i četiri mjesta na otoku Murteru: Tisno, Jezera, Betina, Murter (Jelić 1906:XVII, br. 244).

Tijekom prve polovice 19. st., kako u cijeloj Dalmaciji, tako i na otoku Murteru, nedostatak popova glagoljaša te državne reforme bile su glavni uzroci izumiranju glagoljaškog pjevanja u bogoslužju. Državnim reformama austrijske vlasti ukidala su se glagoljaška sjemeništa, a svećenički su se pripravnici iz svih dalmatinskih biskupija od 1826. godine odgajali u centralnom sjemeništu u Zadru gdje se nastava odvijala na latinskom i talijanskom jeziku. Po završetku školovanja mlađi su svećenici odlazili na župe gdje su uglavnom službene knjige pisali na latinici a liturgiju služili na latinskom jezikom.

U liturgiji i raznim pobožnostima tijekom ovih stoljeća postojalo je pjevanje na arhaičnom hrvatskom jeziku. Takvo pjevanje neki nazivaju i ščavet (Bezić 1973:205; Špralja 1996:18), premda se u užem smislu pod pojmom ščavet podrazumijeva lekcionar tj. knjiga u kojoj su na

hrvatskom jeziku osim misnih čitanja iz Staroga i Novoga zavjeta bili tiskani i neki drugi dijelovi mise (Hrvatski opći leksikon 1996, Šetka 1976:306, Kovačić 1993:456).

Na otoku Murteru, u župi Murter "župnika glagoljaša bilo je i nakon uvedanja latinice u maticam. Zadnji župnik glagoljaš D. Jakov Skračić umro je 1823. Ipak i nakon njega, kad bi došo glagoljaš, pjevao bi sv. Misu glagolski, ne samo bez prigovora sa bilo koje strane, nego i na veliko zadovoljstvo svih župljana...Istu povlasticu glagoljicom uživa i Betina...pače je onamo zadnju župnik glagoljaš D. Ive Valent umro tek godine 1869.", kako to izvještava župnik Murtera 1907. godine (Kale 2004:83). Nema razloga sumnjati da tako slično nije bilo i u susjednoj župi Jezera. Svakako, polovicom 19. stoljeća broj glagoljaških župa u Dalmaciji kao i popova glagoljaša, osjetno se smanjio u odnosu na početak istog stoljeća. Primjetno je da u tom razdoblju na otoku Murteru umjesto glagoljaškog pjevanja sve više do izražaja dolazi pjevanje na arhaičnom hrvatskom jeziku koje sadrži elemente lokalnog svjetovnog pučkog pjevanja. Tako u državnom izvješću iz 1857. godine navode se samo tri župe šibenske biskupije u kojima se tada glagoljalo: Prvić, Šepurina i Kaprij (Jelić 1906:XIX., br. 59). Vjerojatno su u tom izvješću nabrojene župe u kojima se u većoj mjeri glagoljalo, jer iz kasnijih izvješća, poput gore spomenutog izvješća župnika Murtera, nalazimo da se i na otoku Murteru početkom 20. st. više puta u godini glagoljalo uz aktivno sudjelovanje vjernika. Opstanku, a u nekim župama i oživljavanju glagoljaškog pjevanja u drugoj polovici 19. st. može se zahvaliti i hrvatskom narodom preporodu u Dalmaciji gdje su mnogi glagoljaštvo poistovjećivali s hrvatstvom.

Pokretači oživljavanja glagoljaškog pjevanja u bogoslužju imali su podršku i od pape Leona XIII. koji je 1880. godine izdao encikliku *Grande munus*, kojom se potvrđuje uporaba staroslavenskog jezika u bogoslužju. Međutim, s druge strane, austro-ugarske vlasti, potpomognute utjecajnim talijanskim građanstvom u Dalmaciji, vidjele su u tome opasnost za sigurnost dualističkog uređenja i pokušavale ga spriječiti. Borba oko upotrebe glagoljice i hrvatskog jezika u bogoslužju po župama od Istre do Dalmacije nastavila se i tijekom 90-tih godina 19. stoljeća. U svemu tome bila je uključena i Sveta Stolica. Kongregacija za obred (S. Rituum Congregationis) donijela je 1892. godine odredbu, objavljenu 1894. godine, u kojoj se tražilo da

OBIČAJI I PRAKSA GLAGOLJAŠKOG PUČKOG CRKVENO PJEVANJA U JEZERIMA

Livio MARIJAN, etnolog

Snimanje glagoljaškog pučkog crkvenog pjevanja u župi Jezera na o. Murteru, obavljeno je 15. prosinca 2007. godine, u župnoj crkvi Gospe od Zdravlja, uz sudjelovanje dvadesetak pjevača koji inače stalno pjevaju u crkvi na bogoslužju. Snimalo se napjeve koji svojim glazbenima osobinama i izvedbom spadaju u tradicijsko pučko crkveno pjevanje a nisu preuzeti iz objavljenih crkvenih pjesmarica (kantuala, Cithare Octocorde i sl.), niti spadaju u gregorijansko koralno pjevanje, a niti u novije skladane crkvene pjesme – dakle ono što su pjevači i puk primili predajom od svojih starijih i što ima neprekinuti kontinuitet u jezerskoj crkvenoj zajednici od starine.

Pjevači se sastoje od dvije skupine muškaraca koji čine dva «kora» (zbora) pjevača, a sjede u svetištu s lijeve i s desne strane oltara te predvode naizmjence liturgijsko pjevanje, te skupine žena koje inače čine dio puka u crkvi, a koje se pjevanjem priključuju jednom odnosno drugom koru pjevača.

Snimanje je s obzirom na redoslijed napjeva pratilo liturgijski red: najprije su snimljeni stalni i promjenjivi dijelovi Mise, Časoslova (Jutarnja Božića, Večernja bl. Djevice Marije, Jutarnja i Večernja za pokojne), sprovodni obredi te liturgijske i paraliturgijske napjeve kroz crkvenu godinu: Božić-Bogojavljenje, Korizma, Veliki tjedan i Uskrs, blagdani i pobožnosti). Budući da se melodijski obrasci ponavljaju, neke se dijelove snimalo u skraćenom obliku, tj. samo nekoliko redaka ili strofa. Svećenički solistički dijelovi koji se inače pjevaju prema standardnim koralnim napjevima su izostavljeni, a one dijelove koje svećenik pjeva naizmjence s pukom (kao npr. uvod «Slava va višnjih Bogu», dijaloški zazivi i sl., pjevao je pjevač Ivica Bračanov (rođ. 1957.), jedan od predvodnika u muškom koru pjevača te samouki svirač koji

na harmoniju prati pjevanje u jezerskoj crkvi. Jezeranski su napjevi objelodanjeni na 2 CD-a koji su sastavni dio ovog multimedija.

Liturgijsko pjevanje u Jezerima

Ono što nazivamo «liturgijsko pjevanje» podrazumijeva pjevanje stalnih i promjenjivih dijelova liturgije. Gledano službeno, u strogom smislu u liturgiju spadaju Misa (Euharistija), Časoslov i slavlje sakramenata. Premda ne uživaju ništa manje pažnje i svečanosti, pobožnosti kao što su litanije, Blagoslov s Presvetim, sprovod i pjesme koje se pjevaju na Misi (na ulazu, prikazanju, pričesti, itd.) ili u procesijama, ne spadaju u liturgijsko nego u paraliturgijsko pjevanje jer se radi o paraliturgijskim činima. Taj kriterij razlikovanja oslanja se na pravilo da u bogoslužje Crkve spada isključivo ono što je navedeno u službenim liturgijskim knjigama Misalu, Časoslovu i ritualima. Međutim, u svijesti i vjerskom životu puka i pjevača, taj kriterij razlikovanja ne postoji. U crkvama hrvatske glagoljaške tradicije paraliturgijske pobožnosti odvijale su se kao dio liturgije, skladno i uklopljeno u liturgiju bez ikakva vanjskog razlikovanja. Predvodio ih je svećenik u crkvi za oltarom odjeven u liturgijsko ruho kao i za liturgijske čine, te se može govoriti više o razvijanju propisanog obreda u višu i razvijeniju formu ili o vrlo razvijenoj inkulturaciji propisanog obreda u kulturu naroda. No, ipak, za razliku od drugih krajeva Hrvatske, gdje nije bilo glagoljaštva, pa i Europe, gdje je latinski bio bogoslužni jezik, u našim glagoljaškim krajevima (Istra, Hrvatsko primorje i Dalmacija) upravo su liturgija i liturgijsko pjevanje najrazvijeniji, gotovo posve usvojeni od puka, tako da će se rijetko gdje u svijetu naći da je sam narod sudjelovao u propisanim liturgijskim obredima, pjevao sam liturgijski tekst i bio zapravo nositeljem i čimbenikom liturgije kao ovdje. To je razumljivo s obzirom da je jezik bio narodni a ne nerazumljivi i strani latinski, kao drugdje a i zato jer su napjevi bili gotovo posve domaći, gotovo se ne razlikujući od svjetovnog tradicijskog glazbenog izričaja dotičnoga kraja. Dakle, liturgijski tekstovi rimskoga obreda usvojeni su kao dio vlastite kulture najprije jer su bili na narodnom jeziku a onda i zato jer su se izvodili u vlastitom glazbenom izričaju, prema sposobnostima i ukusu pjevača tj. puka, a ne prema nekom izvana nametnutom i samim time stranom glazbenom izričaju koji ili premašuje sposobnost pjevača ili ne

odgovara glazbenom, tradicijskom i uopće kulturnom osjećaju puka. Na taj način postignut je zapravo vrhunski stupanj inkulturacije rimskog obreda u jednu sredinu, pučku tradicijsku kulturu, veći i snažniji nego igdje drugdje u Europi. I upravo s tog gledišta, za glagoljaško pučko crkveno pjevanje u Jezerima možemo reći da je u najvećem mogućem stupnju u pravom smislu liturgijsko pjevanje. A budući da je i slično, ali i u nijansama različito od takvog istog pjevanja, u drugim mjestima bliže i šire okolice, može se reći da postoji u užem smislu «jezersko» a u širem «glagoljaško» ili «starohrvatsko pučko» liturgijsko pjevanje kao što postoji i gregorijansko ili bizantsko ili armensko liturgijsko pjevanje. Premda ni sami pjevači, a nažalost ni Crkva u Hrvata, nisu ovoga fenomena uvijek svjesni, on je doista vrijedan isticanja.

Pjevanje Mise

Jezerski pjevači otpjevali su najprije stalne i promjenjive dijelove Mise onako kako ju danas pjevaju, tj. prema Redu Mise Pavla VI. Važeći Red mise prema Misalu Tridentskog sabora i Pia V. trajao je stoljećima i upravo je za njega vezano ono što danas nazivamo starohrvatskim «glagoljaškim» pjevanjem. Manje je u pitanju razlika obreda, a više jezik. Naime, reformom II. Vatikanskog sabora uveden je standardni živi narodni jezik, dok je prije jezik liturgije bio latinski odnosno u ovim našim krajevima staroslavenski (glagoljski). Pjevanje je dakle stoljećima nastajalo i bilo usko vezano za jezični izričaj, te je promjenom jezika, pa iako tek u varijanti kod nas, došlo do nestajanja ili preoblikovanja drevnih glagoljaških napjeva. U Jezerima je puk pjevao dijelom na staroslavenskom a dijelom na «ščavetu», tj. arhaičnom hrvatskom jeziku, pa prijelaz na standardni hrvatski jezik nakon koncila nije posebno narušio pjevanje jer se novi, standardni jezik skladno mogao uklopiti u postojeće napjeve.

U odnosu na stari red Mise, u novom redu je skraćena Ulazna pjesma na jednu antifonu ili redak (bez «Slava Ocu»), uveden je psalam s ponavljanjem antifone, ukinuta je prikazna pjesma – obično jedan psalamski redak kojega su pjevači pjevali uglavnom na isti napjev kao i ulaznu, te je smanjen broj dijaloških zaziva. Zadržana je pričesna pjesma (obično jedan svetopisamski redak) ali ga u Jezerima ne

SUYENI

čiji napjev je tipičan melodijski obrazac za većinu starinskoga pjevanja na otoku Murteru i drugim otocima sjeverne i srednje Dalmacije.

Misni tekstovi (Slava, Vjerovanje, Svet, Jaganjče) pjevaju se recitativno u opsegu od 4 do 5 tonova, a melodijski obrazac se ponavlja i posve je prilagođen ritmu teksta i slogovima riječi. Na određenim mjestima se postiže izvanredno lijepo suzvučje dvoglasja i troglasja, a osobito su dojmljivi završeci s brojnim melizmatičkim ukrasnim dodacima pojedinih pjevača. Kratki su odgovori i otpjevi osobito razvijeni i otegnuti s izmjenjivanjem jednoglasja i dvoglasja koje se na kraju uvijek slijedi u produženi unisoni završetak. Posebno je zanimljivo psalmodijsko pjevanje, tj. pjevanje psalama. Psalmi se pjevaju vrlo živahno, brzim tempom ali s produžetcima tonova na određenim sloganima i vokalima, gdje se razvije višeglasje, predahne i nastavi napjev na istoj noti dalje. Više psalama redom pjeva se na isti napjev, npr. kod Večernje, a jedino antifone imaju drugačiju kadencu. Međutim kod petog psalma melodijski obrazac se nešto mijenja, kažu pjevači da se taj psalm pjeva na «drugačiji, svečaniji ton». Premda je melodijski obrazac tek nešto malo drugačiji, otegnutijom izvedbom i melodijskim skokovima doista se postiže jedna svečana varijanta napjeva.

Poseban prepoznatljiv starinski ili «glagoljaški» ton ovom starom crkvenom pjevanju, ne samo u Jezerima, nego i inače na našoj obali daje činjenica da je podloga velike većine napjeva u biti monodijska, bilo da joj je povjesno podrijetlo u gregorijanskom pjevanju zapadne Crkve bilo u bizantinskom pjevanju istočne Crkve, a pod utjecajem svjetovne tradicijske glazbe naših obalnih krajeva tim monodijskim napjevima dodani su prateći glasovi čime je nastalo jedno originalno i zanimljivo dvoglasje. Očiti primjer toga je napjev za himan «Tebe Boga hvalimo» ili sprovodni napjev za psalm 130. «Iz dubine» gdje se jasno vidi da vodeća dionica više-manje posve odgovara gregorijanskom koralnom tonusu. Kada bi jedan pjevač pjevao, to bi se dosita moglo reći da se radi o običnom koralu. Međutim, čim pjeva više pjevača, dodaju se prateći glasovi (paralelne terce, izmjenjivanje jednoglasja i dvoglasja, i sl.) prema tradicijskom glazbenom ukusu ili stilu, i tada zapravo nastaje jedna nova melodija. U starijim oblicima glagoljaškog pjevanja na našoj obali provlači se starocrkveno pjevanje i bizantske i rimske provenijencije, zaodjenuto ruhom jednog posebnog višeglasja

ODNOS SVJETOVNOG I CRKVENOG PUĆKOG PJEVANJA U JEZERIMA

Mr.sc. Vedrana MILIN ĆURIN

Glazbeni svijet otoka Murtera upoznавала sam snimajući glazbene situacije na ovom otoku u razdoblju od preko dvadeset godina (od 1974. do 1997. godine), a što je rezultiralo knjigom *Pjevanje na otoku Murteru – kontinuitet i promjene* (Split, 2002.). Kako su mi roditelji iz Jezera bilo je prirodno da sam najviše snimila spontane glazbene situacije u ovom mjestu. Područje istraživanja bila je svjetovna glazbena baština, usmjereni na glazbene situacije koje su bile potaknute određenim povodom (npr. pir, slavljenje «godina», prigodni crkveni blagdani, te druga dogovorena događanja) ili su se spontano izvodila (u konobi, u kući, na ulici). Sveukupnu građu koja je obuhvatila 1010 primjera klasificirala sam prema glazbenim kriterijima u četiri skupine i utvrdila da se glazbeno izražavanje stanovnika otoka Murtera oblikuje kroz tradicijske lokalne napjeve, dalmatinske klapske pjesme, zabavne pjesme te kroz pjesme iz drugih folklornih područja. Utvrdila sam da dominantno mjesto u glazbenom izražavanju u tom razdoblju pripada upravo tradicijskim lokalnim napjevima.

Dobivši zadatak da analiziram glazbenu građu snimljenu za potrebe monografije o jezerskoj crkvenoj pjevanjo baštini nastojala sam je sagledati upravo u poveznici svjetovne i crkvene glazbene tradicije. Ta veza očituje se mnogostruko. Usporedbe su vidne već u organizacijskoj domeni. U početku, potreba za organizacijom proizašla je tek u svrhu lakšeg dogovaranja: što će se pjevati, kada, koliko, tko će predvoditi, i sl., nego što bi naziv sam po sebi trebao predstavljati – pjevači se ne nalaze izričito da bi vježbali ili učili repertoar. Oni su tu glazbu naslijedili od starijih, a glazbenom praksom u liturgijskom i paraliturgijskom obredu u crkvi sačuvali i održali. Tako je bilo u početcima i sa pjevanom svjetovnom baštinom koji su članovi jezerskog KUD-a *Koledišće* izvodili i njegovali.

Međutim, sve ono što ne pripada lokalnoj glazbenoj tradiciji trebalo je posebno pripremati i uvježbati. Uz pomoć voditelja koji ih upućuje i

uči pjevači proširuju i obogaćuju svoj repertoar i na taj način uvažavaju svoje, te potrebe lokalne sredine prema novim glazbenim spoznajama. Ipak, izvođači (i jedni i drugi) svjesni su pripadnosti imenu u okviru kojega nastupaju i pod kojim se deklariraju. I jedni i drugi svjesni su glazbenih i kulturnih vrijednosti koje izvode i prenose.

Daljnje usporedbe nalazimo u načinu rada te i u samim osobnostima jezerskih voditelja. Ivica Bračanov koji vodi crkveni pjevački zbor i Nenad Milin koji vodi KUD, samouci su glazbenici. Izuzetnom voljom i trudom naučili su razumjeti glazbeni jezik. Uvijek znatiželjni i potrebni znanja sakupljali su zbirke, napjeve, snimali glazbena događanja, učili od starijih mještana i drugih. Svojim izuzetnim, još uvijek nepotrošenim entuzijazmom, oni nisu samo deklarirani voditelji glazbenih aktivnosti, oni su i pokretači mnogostruktih društvenih, kulturnih i svih drugih akcija koje je potrebno realizirati za dobrobit svojega mjesta. Ponekad je začuđujuća ta njihova snaga i volja kojom uspijevaju pridobiti mještane, kako one najstarije izvođače tako i one najmlađe, kako nastoje i odgojno djelovati, usaditi svijest o vrijednosti vlastitog glazbenog nasleđa i uopće svijest o poštivanju svojih kulturnih korijena. Zbog svega tog nije neobično što ih se cjeni u samome mjestu, što dobivaju priznanja za svoj rad i što se, zahvaljujući njihovom predanom radu, crkveni pjevački zbor i osobito KUD *Koledišće*, koji upravo slavi 40 godina postojanja, pozivaju na nastupe i gostovanja i što se po njima za Jezera nadaleko čuje. (KUD *Koledišće* osnovao je Nenad Milin i svih ovih četrdeset godina bio je i ostao njegovim voditeljem! Tom prigodom snimljena je televizijska emisija emitirana 25.05. na 1. programu Hrvatske televizije. Ur. Aleksej Pavlovsky. Ove godine također u svibnju njemu u čast i njegovu autorskom istraživanju na smotri folklora *Na Neretvu misečina pala* u Metkoviću, bila je posvećena jedna večer).

U vrijeme kad su službujući svećenici u Jezerima bili manje glazbeno nadareni, upravo zainteresirani i u crkvenom bogoslužju aktivni pjevači iz puka preuzeli su brigu oko očuvanja i organiziranja pjevanja, kako liturgijskih tako i paraliturgijskih dijelova. Tako je bilo i sa Ivicom Bračanovim, darovitim amaterom, harmonikašem, orguljašem koji je angažiran za sve oblike glazbenog izražavanja kako u crkvi tako i izvan nje. Svojim djelovanjem direktno je pomogao očuvanju jezerske crkvene glazbene baštine.

Daljnja poveznica između svjetovnog i crkvenog pjevanja očituje se i u sastavu izvođača. U suštini i jednu i drugu pjevačku skupinu drže i nose isti izvođači. To se osobito odnosi na žene, gotovo sve su

Popis crkvenih pučkih pjevača iz Jezera
List of singers

1. Ivan Bračanov (6.12.1957.)	19.Krešo Klarin (21.5.1976.)
2. Ante Ježina (28.10.1980.)	20.Mladen Klarin (6.11.1981.)
3. Marina Štropin (15.09.1960.)	21.Kažimir Miro Klarin (29.8.1944.)
4. Elvira Štropin (29.09.1934.)	22.Andrija Ivica Bračanov (19.12.1950.)
5. Alida Marija Crvelin (6.5.1960.)	23.Jasminka Lapov (2.1.1965.)
6. Ema Lapov (28.07.1939.)	24.Miro Tomin (1.9.1940.)
7.Damir Meić-Sidić (18.07.1969.)	25.Ruža Tomin (11.12.1938.)
8.Ruža Tomin (2.10.1942.)	26.Jasenka Raste (7.3.1957.)
9.Zorka Pirjak (2.9.1945.)	27.Glorija Bračanov (2.4.1967.)
10.Verna Klarin (11.12.1952.)	28.Dolores Bračanov (19.7.1967.)
11.Anka Bilan (12.2.1939.)	29.Stipe Milin (9.12.1940.)
12.Mile Slobodan Klarin (13.2.1946.)	30.Rozarijo Klarin (8.9.1946.)
13.Valerijo Bračanov (26.10.1962.)	31.Gašperina Mila Milin (25.6.1948.)
14.Dušica Vulin (2.7.1957.)	32.Svemir Meić-Sidić (17.9.1961.)
15.Katarina Bračanov (29.6.1993.)	33.Sanja Bračanov (8.12.1960.)
16.Valerija Strunje (1.12.1986.)	34.Biserka Čulin (23.8.1948.)
17. Karmela Klarin (1.7.1942.)	35.Ivana Alagić (20.9.1995.)
18.Ante Klarin (7.1.1938)	36.Božena Lapov (24.12.1982.)

Notni zapisi koji slijede nisu transkripcija već rekonstrukcija glagoljaškog pučkog crkvenog pjevanja u Jezerima prema tonskim zapisima.

GOSPODINE, SMILUJ SE

J = 110

o - di - ne c smi - luj sc
 Gos - po - di - ne e - - - smi - - - luj se

 Kri - - - stc c - - - smi - - - luj sc
 Kri - - - ste e - - - smi - - - luj se

 o - di - ne c smi - luj sc
 Gos - po - di - ne e - - - smi - - - luj se

 Gos - po - di - ne smi - - - luj sc
 Gos - po - di - ne smi - - - luj se

ODGOVORI NA EVANĐELJE

♩ = 85 Prije Evanđelja

solo

tutti

solo

tutti

Poslije Evanđelja

solo

tutti

LITERATURA / REFERENCES

BEZIĆ, Jerko, *Razvoj glagoljaškog pjevanja na zadarskom području*, Zadar, 1973.

BEZIĆ, Jerko, Odnosi starije i novije vokalne narodne muzike na zadarskom području. *Narodna umjetnost* 4 (1966), 29-58.

Breviarium Romanum, Typis Polyglottis Vaticanis, Vaticano, 1961.

FURČIĆ, Ivo, *Narodno stvaralaštvo šibenskog područja - šibensko otoče* 1, Šibenik, 1980.

IVANČIĆ, S. (ur.), *Hrvatski bogoslužbenik*, Zadar, 1882.

JELIĆ, Luca, *Fontes historici Liturgiae Glagolitico-Romanae. A XIII ad XIX saeculum*, Veglae, 1906.

JELINČIĆ, Jakov, *Biskupijski arhiv u Šibeniku, u: Sedam stoljeća Šibenske biskupije: Zbornik radova sa znanstvenog skupa. Šibenska biskupija od 1298. do 1998.*, (Šibenik, 22.-26. rujna 1998.), Šibenik, 2001., 922-923.

KALE, Jadran, Prinos poznavanju pučke pobožnosti na otoku Murteru, *Murterski godišnjak* 2 (2004), 79-88.

KOVAČIĆ, Slavko, Don Frane Bulić i glagoljica, *Crkva u svijetu* 20 (1985) 2, 173-180.

KOVAČIĆ, Slavko, Glagoljica, glagoljaši i glagoljaštvo, *Župni list Zagvozd* 2 (1996) 2, 35-41.

KOVAČIĆ, Slavko, Glagoljsko bogoslužje i glagoljaši na području srednje Dalmacije od XVI. do XX. stoljeća, *Kačić* 25 (1993), 449-459.

Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, Zagreb, 1985.

LUKINOVIĆ, Andrija, Šibenska biskupija u izvještajima ad limina u 17. i 18. Stoljeću, u: *Sedam stoljeća Šibenske biskupije. Zbornik radova*

sa znanstvenog skupa. *Šibenska biskupija od 1298. do 1998.* (Šibenik, 22.-26. rujna 1998.), Šibenik, 2001., 251-293.

MILIN, Nenad, *Jezera na otoku Murteru*, diplomski rad, Filozofski fakultet Zadar, 1985.

MILIN ĆURIN, Vedrana, *Pjevanje na otoku Murteru – kontinuitet i promjene*, Split 2002.

Obnovljeni obred Svetе sedmice, Dubrovnik, 1957.

RELJANOVIĆ, Mario, Enciklika Grande Munus i pitanje obnove glagoljaštva u Dalmaciji, Rad. Zavoda povij. znan. HAZU u Zadru 43(2001), 355-374.

Sacrosanctum concilium (Konstitucija o svetoj liturgiji). U: *Drugi vatikanski koncil*, dokumenti, Zagreb, 1986.

STOŠIĆ, Krsto, *Sela Šibenskoga kraja*, Šibenik, 1941.

ŠETKA, Jerko, *Hrvatska kršćanska terminologija*, Split, 1976.

ŠPRALJA, Izak, Glagoljaško pjevanje u Murteru, *Murterski godišnjak* 2 (2004), 55-78.

PROSLAVA
250. OBLJĘTNICE POSVETE
ŽUPSKE CRKVE GOSPE OD ZDRAVLJA
U JEZERIMA

6. SRPNJA 2010.

SADRŽAJ/CONTENTS

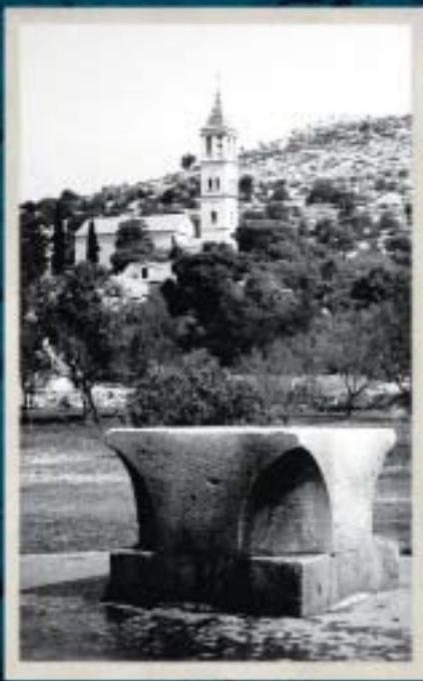
Dr. sc. Dragan NIMAC	
Pjevana baština	5
<i>A Heritage of Chant</i>	7
Šime RADNIĆ	
Povijesne crtice mjesta i župe Jezera	10
<i>History of the town and parish Jezera</i>	17
Dr. sc. Dragan NIMAC	
Povijesne crtice o glagoljaškom pučkom	
crkvenom pjevanju u Jezerima	27
<i>History of the Traditional glagolitic church</i>	
<i>singing in the parish of Jezera</i>	35
Livio MARIJAN	
Običaji i praksa glagoljaškog pučkog	
crkvenog pjevanja u Jezerima	43
<i>The traditional church (glagolitic) singing in Jezera</i>	73
Mr. sc. Vedrana MILIN ĆURIN	
Odnos svjetovnog i crkvenog pučkog	
pjevanja u Jezerima	105
<i>The relation between the secular and</i>	
<i>church traditional singing in Jezera</i>	117
Popis pjevača / <i>List of the Singers</i>	131
Mr.sc. Joško ĆALETA	
Notni zapisi / <i>Music Transcriptions</i>	132
Literatura / <i>References</i>	152
Sponzori.....	156
Proslava 250. obljetnice posvete župske crkve	
Gospe od Zdravlja u Jezerima, 6. Srpnja 2010.....	164
Sadržaj / <i>Contents</i>	165

P J E V A N A

O B A Š T I N A

GLAGOLJAŠKO PUĆKO CRKVENO
PJEVANJE U ŠIBENSKOJ BISKUPIJI

JEZERA

ŽUPA GOSPE OD ZDRAVLJA - JEZERA

ISBN 978-953-7528-04-1

9 789537 528041

samočit